

A tabáni rác és a budai német mészárosok esetpatéja 1723-ban és a húsvéti árszabás

Nagy, kemény lármától volt hangos 1723 április 6-án délelőtt a pest-budai röpülöhíd pestoldali hidfeje: mint az errevonatkozó panaszos levél ezt ékesen elmondja abban az instánciában, melyet a *tabáni rác mészárosok* intéznek vala *Buda Fő és Rezidenciás Városa*, „Nemes, Szigorú és Parancsoló Tanácsához”. Az irat több más ezzerrel együtt a *Budapesti Mészárosok Ipartestülete* három, 17. és 18. századi céhládájából került ki, minek utána az Ipartestület e sorok íróját kérte fel középkori és újkori iratainak feldolgozására. A céhládákban fekszenek a *budai céh* iratai is: *egész sereg Zsigmond, Ulászló és II. Lajos idejéből való oklevélkolosszus, melyek igen sok középkori oklevél hiteles szövegét őrizték meg a budai káptalan hites átirataiban.* Munkánk vaskos kötetű dagadva májusban jelenik meg. Újabbkori részének ízelítőjéül szolgáljon az alábbi húsvéti budai história.

A budai Tanács a budai mészárosok céhét igen erős kordában tartotta. Hogy a marhahúsárakat lenyomja, megengedte, hogy a Tabáni rácái külön mészárosársaságot alakítsanak. Ez persze nem volt céh, hanem afféle 18. századi engedélyezett „hatósági üzem”-et pótoló, melyet a Tanács a budai árak leszorítására konkurrenciá céljából tűrt meg. „Rácok Compániája” volt a neve.

A rácok általában felettébb duhaj népség voltak a 18. századi Buda „Vorstadt”-jában, vagyis „hóstatján”, magyarul „hóstyáján” a Tabánban. E rácok igen kevert népség voltak, főleg az lévén nevezetes bennük, hogy bár „rácok” nevén neveztették, rác vala közöttük a *legkevesebb*: még kevesebb volt közöttük *keleti óhitű*. Legtöbbjük *katolikus bosznai* volt. Ezek itt voltak már a török hódoltság alatt is Budán, *fehér fezt* hordottak, mint minden katolikus a török hódoltság alatt, rengeteg lakott a Várban is. Mivel katolikusok voltak, pénteken *böjtöltek*, böjtölt, vagyis „*savanyó ételt*” ettek. Az egyik budai várbeli kerek bástya a Vérmező felett bizonyára ezért neveztetett el a „*Böjtölt Evők Bástyájának*”, vagyis „*Bosznák Bástyájának*”, alkalmasint hibásan fordítatván az eddigi irodalomban „*Savanyú Étel Tornyának*”.

Volt a budai „rácok” között temételen *ipekvidéki és podgoricavidéki származású „arbanas”* is, vagyis alban: és pedig részben *katolikus*, részben *óhitű*. *Csernovics*, másképpen *Csarnojevic* Arzén ipeki pátriárka ezeket hozta be Magyarországra Montenegróból. Volt közöttük sok igazi *rác* is, vagyis *szerb*: ezek részben már a török alatt is itt voltak, részben a 17. század végén — 1686 után — húzódtak fel a török elől a Dunamentén. Marhakupekedő, hajtóskodó vad nép voltak. Siklóssy László „A régi Budapest erköletörténetében” pompás képet rajzol a Tabáni duhaj életéről. A rácok hajlamosak holmi kis marhaelkötésekre is. Budán (némileg polgáriasodva) tovább folytatták marhahajtó foglalko-

zásukat. Ebből nőtt ki *kontármészároskodásuk* is.

A budai céh nem jó szemmel nézte a tabáni rác mészárosokat, míg végre kenyérellentétek egy parázs verekezésben robbantak ki. A rácok marhát vettek: a *pesti Kecske-méti Kapu* előtti *Széna Téren*, azt végighajtották a Pesti Városhal vizesárka partján (később ezért lett neve *Mészárosok-utcája*, mert erre folyt a hídhoz való marhahajtás: ma *Vámház-körút*) a Dunáig s ott a parton, a falak alatt elhajtották a marhát a *Szent Ferenciek-utcája* sarkáig. Itt, a *Halászkövi Terén* (ma a Modern Kávéház áll rajta) voltak a pesti céh *mészárszékei*. A budai kollégák jóféle marha-ösztökékekkel, bikaesőkkel és egyéb harci eszközzel a pesti kollégák székei között várták be a rácok hajtását. A tizenkét dereglye által tartott, a Duna közepén, a mai Petőfi-szobor táján „*levasmacskazott*” rengeteg láné végebe kötött két nagy dereglyére szerelt „*hidlás*”-t a víz sodra nyomta Pestről Budára és vissza. „*Die bruckhen*” volt a neve, elmés szerkezet volt, a kormányos csak beállította a „*tímont*” a víz ellenébe, a sodra átnyomta azt a tulsó partra. Alighogy a rácok behajtották a marha-álló „*csardák*” külön e célra készült hídján a marhát a repülöhídra, odarontottak a mérges németek, keményen ellazsnakolták a rácokat, közben retentő dolgokat mondtak. Az egyik rác így vallja a dolgot: „*Piha!* — mondotta az egyik német mester — *nem tekintetes mesterek ezek a rácok, hanem afféle ebhitűek* („von hundts glauben)! *Csak menjetek a Városbíróhoz meg a Tanácshoz, füttyölök rátok velük együtt!*” Nagy

riadás lett az ökrök között, „*da die teutschen majster sind mit dero Vieh-Couplet in die bruckhen hin ein geruscht!*”: mivel a német mesterek az ökrösztökélő vasakkal rontottak be a hídra. Majdnem hogy legázolták a riadt ökrök a sikongató budai fejénepeket a repülöhídon. A panaszos levélre a Tanács beidézte a német mészárosokat (Laniones germanicos Budenses) egy-egy rhénus forint stóffot vetett ki rájuk közrendzavarás miatt. Igen ám, de valahogyan a Tanács nem intézkedett a *húsvéti árszabást* illetőleg, mire a németek sürgős intézkedést kértek, mondván, hogy nem mérhetik a jóféle magyar ökrök húsát (fontját hat magyar dénárkon), *hiszen gyermekeikkel együtt nyomorultul elvesznek emellet az árszabás mellett, bírságot is kapnak, kérik, hogy a Tanács emelje a hús fontjának árát 10 dénártra és csak három rác széket tűrjön.* A Tanács a közeli húsvéti szent napokra való tekintettel úgy határoz, méreassék a jóféle ökrök húsa tovább is hat dénár, húsvét után majd dönt a rácok megszorítását illetőleg.

A rácokat csakugyan eltöltötték a kontárolástól, de az ellenségeskedés csak megmaradt a büszke városi mesterek s a később is favágó szekereken majorbéli falusi kontár mészáros által suttymban vágott húst a kapukon beesempésző rácok között. Végre *Pest Város Tanácsa* is keményen beleszólt a dologba. 100 botot („*hundert brieg!*”) téve a pesti kapuk kapuálló haiduinak (firo thür steher). ha csak egy lat himp-llér módal vágott húst engednek be. Izen azután vége szakadt a tabáni rácok kontárolásainak, főleg mikor a Tekinte-

tes Nemes Pest, Pilis és Solt Vármegye Rendei is megunták a hűre-hurát. Mivel pedig a szekér is csak akkor gurul, ha tengelye kenetik, oly kulimással, melynek „*Schmierg-ldt*” a neve, ezért akad a éhíratok között holmi 45 font *finom nádmézzől* és 25 font *finom török „Coffe”*-ről szóló számla is, mely kávé és cukrot bizonyára valamely nagyúri asszonyoság kap vala, hogy vegye pártfogásába a szegény budai német mészárosmesterek-t a rácok ellen. Kiket „*ebhitű*”-nek nevezni bizony budai török örökségű emlék volt 1723-ban, mint a többi „*ebbel*” kapcsolatos máig megmaradt szólás-mondás. „*Kelb ibn kelb!*” — mondá Budunban egykor a derék mozlem, ami annvit teszen, hogy: „*Ebnek eb a köbuke!*” „*Kutyhiten!*” volt mindenki, aki nem mozlem hiten volt. „*Kutya köbuke!*” a „*Fundsfott!*”, miből a „*huncfut!*”, majd a „*huncut!*” szó lett. *Ivesmi a „Kutya terremtetette!*”, a „*Kuttttua meg a mája!*”, a „*Kuttua terrinaettét nákkje!*”, a „*Kutyaifüll!*”, a „*Kutyaifáit!*”, a „*Kutyából nem lesz szalonna!*” és a „*Kutnak-eserrót!*”

A „*Rácok Városa*” felett megkondult a budai nagvarang. A kedves, szutykos, holdvilágos, maszatos, rezénes és búhájosan piszkos Tabán eltűnik. Ez helyes, mert *ízen kell lenni* s elvégre ez a dologok rendje. Ámde vén budai fiúk örökifjú szíve örökre megdobban azon holdos és „*huncut!*” jókedvű estvék emlékéitől, melyeket a „*rác ürmös!*”, a „*tepsin sült rác ponti!*” és a „*rác nite!*” íze, zamata és illata tett felejtethetlenné. Ifiontívá derűssé, vidorrá. Röviden: budáivá.

Bevilaqua-Borsody Béla.